

ՔՈՒՉԱԿ ՆԱՀԱՊԵՏԻ ԵՐԳԵՐԸ

(Նուէր պ. Մ. Աբեղեանին)

Ա.

Քուչակ նահապետը. նրա պարագմունքը և բնավորութիւնը. Քուչակ անունը. նահապետի թոռն թոռ-Քուչակը:

Թէ ձվ է Քուչակ նահապետը — մեզ մանրամասնաբար լալտնի չէ: Մի ձեռագիր ակետարանի վերջում Արիստակէս վրդ. Տէր-Սարգսեան (Տեկանց) գտել է հետեւեալ գրութիւնը՝ «Փառք ամենասուրբ Երրորդութեան... Քուչակ անուն բարի մտական, որ ստացող եղև սորան: Յիշեցէք զՔուչակն և միւս կենակիցն Թանգիսաթունն: Դարձեալ լիշեցէք զՔուչակն և մեծ պապն իւր Նահապետ վարպետն, որ մականուն աշըղ Քուչակ ասի... Յիշեցէք զվերջին ստացող սորա, որ ստացաւ ի հալալ ընչից իւրոց Քուչակն. ի թուին Հալոց ՌՁՁ. (կամ Փրկչական 1637. *). Այս լիշատակարանից երևում է, որ այդ տողերի գրողն է Նահապետի թոռ Քուչակը, որը 1637 թուին իր պապ նահապետին մեծ պապ անունն է տալիս: Եթէ ընդունենք, որ Քուչակը մեծ պապ ասելով ուղղում է ոչ թէ իր հօր կամ մօր հալը՝ այլ պապի պապը, կամ առ նուազն հօր պապը ասել, այն ժամանակ 1637 թուից չորս կամ հինգ սերունդ դէպի լետ գնալով կտեսնենք որ Քուչակ նահապետը ապրել է ԺՁ. դարի սկզբներում **):

Երգիչ նահապետը ծնունդ է խառնակոնիս կոչուած գիւղում, թէև ինքը իրեն վանեցի է անուանում: Այդ բազմահազիւղը գտնուում է Վասպուրականի Տոսպ գաւառում, Արջակ լճի արևելեան ափին, Վան քաղաքին բաւական մօտ (8—10 ժամուայ ճանապարհով հեռու), և եղել է նահապետի սեպհա-

*) Տեկանց—Հալերդ. եր. ԺԲ.

**) Կոտտանեան Կ. Հնոր ժողովածու, Ա. պրակ, երես 71.

կանութիւնը, ուր և թաղուած է ինքը, իր Քուչակ թռուսն հետ: Տեղացիք նորա գերեզմանը ուխտատեղի են դարձրել, և այս հանգամանքը ցոյց է տալիս, որ նահապետը ժամանակակիցներից շատ լարդուած մի մարդ է եղել, ժամանակակիցները նրան աշըղ Քուչակի մականունն են տուել, իսկ նրա թուր նրան վարպետ է կոչում. լամենան դէպս երկու ա- նուններից էլ երևում է, որ նահապետը թէ աշուղ երգիչ է եղել և թէ երգեր շինելու վարպետութիւնն է ունեցել:

Նահապետը իբրև աշուղ, անշուշտ մէկի մօտ աշակերտել է. հաւանականաբար որևէ վանքում, կամ ժամանակի նը- շանաւոր գրադէտներից մէկի մօտ սովորել է նա գրել-կար- դալ, իսկ թէ ո՞ւմ մօտ, քննչէս—այդ մասին հաստատ չգի- տենք ոչինչ: Միայն նրա երգերից երևում է (այն էլ եթէ ինքնուրույն են բոլորը), որ Քուչակը բնաւորութեան կողմից, հակառակ ժամանակի ոգուն, աւելի աշխարհիկ մարդ է եղել քան կրօնական. նա սիրել է այս աշխարհը, ունեցել է իւր սարտի կարող, որ իրեն միշտ զբաղեցրել է: Ասկան Քուչակ բաւական տեղեկ է եղել նաև ս. գրքին, որից դէպքեր և պատմութիւններ է վերցնում և իբրև պատկերներ իր երգերի մէջ հիւսում: Երբեմն Քուչակ իր երգերում ներկայանում է իբրև վարդապետոց, խրատներ է կարդում իր ունիւնդիրներին, աշխարհի չարն ու բարին նոյա պարզում է: Տեղ տեղ երգի նիւթ է շինում դաւանաբանական զանազան խնդիրներ, որոնցից երևում է որ աստուածաբանական ուսմունքին ևս տեղեկ է: Այլ և Քուչակին անձանօթ չէ ինչպէս ս. Գրքի աշխարհագրութիւնը, այնպէս և իր ժամանակի նշանաւոր աշ- խարհը. նա գիտէ Վաքաւ Խորասանի և Մըսրի տեղը, Նա- հապետի երգերը այն տպաւորութիւնն են թողնում ընթեր- ցողի վրայ, որ մարդ երգչին երևակայում է ժամանակի հա- տատացող, գիտուն, փորձառու մարդկանցից մէկը: Իր վիճակը երգեցով, նա ցօյց է տալիս թէ ինչպէս իրեն չի մանկութե- նէ ի վեր կու մաշէ ուսման հոգն, որի պատճառով նա ի- բրև գերի է երևակայում: Նահապետը սիրում է գիտութիւն, սիրում է և այս աշխարհը. նա երկու ընկեր ունի՝ «մէկն հոգն է, մէկն հոգին»: Երբ «հոգին» այսինքն երկնաւոր կեանքը նրան չի վեր է քաշում այն ժամանակ հոգըն, այսինքն այս աշխարհը որ լծանդ է, ի վեր կու հակէ. և ահա հակուե- լով գէպի աշխարհի կողմը նահապետը բացականչում է. «Հետ Հողոյն, մի. մի թռչի երբ նորա տունն հեռի է» (37 երես Տկկանց): Յետոյ նահապետը միւս երգիչների պէս իրեն շատ ու շատ մեղաւոր է համարում և այդ «անհուն մեղաց ոչ ոյ պատճառ չէ եղեր, այլոց ձեռք չէ խաբուեր» այլ իր սարտի լօծար կամաւն լամենայն մեղքի է հանդիպեր (37): Նոյն այս միտքը մի այլ տեղ այսպէս է բերում.

«Երբ ես ի աշխարհս եկի
Գառն անպարտ ու մեղք չունէի,

Մեծցալ ու մեղաւոր եղաւ

Յիմ ոտօքս ի մեղք գնացիս (32)։

Այսքանը միայն կարելի է իմանալ մեր երգչի մասին, իսկ թէ նա ինչ գործունէութիւն է ունեցել կամ թէ որ և է տեղ գնացել է իբրև երգիչ աշուղ — չգիտենք։ Յալսնի չէ մեղ նորնպէս նահապետի կեանքի գոնէ էական դժեբը կամ թէ ինչպիսի արտաքին է ունեցել։ Միայն քուչակ կամ քուչաք (մի ալ ձեռագրի մէջ քոչակ) մականունից, որ տաճկերէն քիւչուկ բառն է, եղբակացնել կարելի է, որ նա կարճահասակ մի մարդ է եղել և լետոյ նրա ալը մականունը իբրև լատուկ անուն դրել են նորա թոռան վրալ։ ալը մի սովորութիւն է, որ միւնէն ալսօր էլ կալ, որով նախորդներին լիշատակը նոր սերունդի միջոցաւ ան ժամանակ վառ է պահուում ցեղի մէջ։

Թոռ-Քուչակի մասին էլ այսքանը միայն ասենք, որ շիշեցէք զՔուչակն և միւս կենակիցն Քանգիսթանն՝ բառերից կարելի է եղբակացնել, որ այս թոռ-Քուչակը 1637 թ. արդէն ամուսնացած էր Քանգիսթան անունով մէկի հետ, որի հետ և ապրում էր*)։ Թէ որքան է ապրել սա — չգիտենք։ Գիտենք միայն, որ ապրել է ժէ. դարում։ Իր երգերից մէկում նա գրում է հետեւեալը.

Ես Քուչակս եմ վանեցի

Ի գեղէն խաւակոնիսալ,

Լցեր եմ հարիւր տարին,

Եւ չի դար մաքիկս ի վերալ։

(Հալերդ. 66 եր.)։

Այս տողերով գտցէ թոռ Քուչակը իր ծերութիւնն է ակնարկում և ոչ թէ իրօք հարիւր տարեկան լինելն է ասում. որովհետև դժուար թէ մի հարիւր տարեկան մարդ, որ ուրեմն զգում է իր կենաց վերջին օրերը, օգնորում չերթալ Սրուսաղէմն առնիլ կամ շուրա տալ շահաստան կամ շէնի խորասան և իջնի լիջմիածին (65, 66)։ Այսպիսի տողեր միայն քիչ շատ լանել, ալն էլ ոգնորում և երևակայող երգիչը միայն կարող է շարադրել և ոչ թէ մի մարդ, որ հարիւր տարին լցեր է և մաքիկն էլ չի դար ի վերալ **)։

Այս թոռ-Քուչակն էլ երգիչ է եղել, սակայն սրա երգերից քիչ է լսւում։ Համեմատաբար անելի շատ երգեր են մնացել պապ-Քուչակից, որոնց բոլորին «Յաղագս Հոգու և սիրոյ ոտանաւոր է բանս» ընդհանուր վերնագիրն է տալիս խաւակոնիսցի նահապետը։

ՅՈՒՆ. ՔԱՆԿԱՍԻԱՆ

(Սրս անցում)

*) Եթէ միայն միւս բառը իր առաջին ամուսնութեան մարին մի մութ ակնարկ չէ։

**) Իսկ թէ ալ տողերը թոռն-Քուչակինն են և ոչ պապ-Քուչակինը, տե՛ս Հալերդ, եր. ԺԲ. (նախերգում)։